

24 VZDĚLÁVÁNÍ

Metodické vysvětlivky

Tabulky 24-1 až 24-21 byly převzaty ze zdrojů rezortního pracoviště státní statistické služby Ministerstva školství, mládeže a výchovy (MŠMT). Údaje o státních vysokých školách (Policejní akademie ČR v Praze a Univerzita obrany) přebírá MŠMT od Ministerstva vnitra a Ministerstva obrany, která je zřizují.

Údaje v tabulce 24-22 pocházejí z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS), které v ČR zajišťuje ČSÚ, a sice se čtvrtletní periodicitou. Šetření probíhá ve všech členských státech Evropské unie. Podrobnější údaje o VŠPS lze získat v kapitole 10B Trh práce.

Údaje v tabulkách 24-23 až 24-25 jsou spočteny z výsledků šetření Vzdělávání dospělých 2022 realizovaného v Evropské unii, které má v České republice v gesci Český statistický úřad. Šetření je prováděno s šestiletou periodicitou.

Poznámky k tabulkám

Data za předškolní až vyšší odborné vzdělávání jsou uváděna za školní roky, s výjimkou samostatných tabulek s počty učitelů a jejich průměrnou hrubou měsíční mzdou, ve kterých jsou údaje za kalendářní roky. Data za školní roky jsou vykazována podle stavu k 30. září, data za kalendářní roky zohledňují období celého roku. Data za vysoké školy jsou čerpána ze systému Sdružených informací matrik studentů (SIMS), kam veřejné i soukromé vysoké školy předávají údaje o studujících, poprvé zapsaných studentech a absolventech. Publikované údaje jsou v případě počtu studentů podle stavu k 31. prosinci daného roku; údaje o poprvé zapsaných studentech a absolventech za kalendářní rok. Zdrojová databáze SIMS je trvale doplňována a aktualizována, včetně zpětných oprav; údaje publikované v této ročence odpovídají stavu zpracování ke dni 20. ledna 2023.

Počty učitelů (tj. včetně ředitelů, jejich zástupců a výchovných poradců), resp. v případě vysokých škol profesorů, docentů a ostatního pedagogického personálu jsou přepočteny na plně zaměstnané.

Děti/žáci/studenti mateřských až vyšších odborných škol a studenti státních vysokých škol jsou vykazováni v počtech studií (tj. je-li např. jeden žák/student zapsán ve více studijních programech či na více školách, započítává se do příslušného údaje vícekrát). Výjimkou je pouze dělení dle státního občanství, ve kterém jsou jako jednotky vedeny fyzické osoby. Na rozdíl od toho studenti veřejných a soukromých vysokých škol jsou vykazováni ve fyzických osobách (tj. jeden student, bez ohledu na to, kolik škol či programů studuje, je v každém z údajů započten jen jednou). Celkové počty studentů, absolventů a poprvé zapsaných do studia na veřejných a soukromých vysokých školách tak nemusejí souhlasit se součty za jednotlivé vysoké školy, případně jednotlivé formy studia a typy studijních programů.

Poprvé zapsanými studenty jsou studenti poprvé zapsaní do studia na vysoké škole spadající do vzdělávací soustavy České republiky, případně do dílčího studijního programu takové školy. To znamená, že např. student poprvé zapsaný do navazujícího magisterského studia je zároveň poprvé zapsaným na vysokou školu české vzdělávací soustavy jen tehdy, pokud bakalářský obor, na který navazuje, vystudoval na zahraniční vysoké škole.

Děti, resp. žáci a studenti se zdravotním postižením jsou děti/žáci/studenti s postižením mentálním, sluchovým, se závažnými vadami řeči, s postižením tělesným, s více vadami, se závažnými vývojovými poruchami učení a chování a s poruchami autistického spektra. Ti mohou být individuálně integrováni do běžných tříd, zařazeni do speciálních tříd na běžných školách, nebo navštěvovat školy zaměřené primárně na výuku žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Za cizince jsou považovány děti, žáci a studenti, jejichž státní občanství je jiné než české. U dětí, žáků a studentů mateřských až vyšších odborných škol je zaznamenáno pouze jedno státní občanství uvedené při zápisu do školy, případně jeho poslední aktualizovaná podoba. U studentů vysokých škol veřejných a soukromých může být zaznamenáno více než jedno státní občanství.

Zřizovatelé škol, s výjimkou vysokých, se dělí na veřejné a neveřejné. Veřejným zřizovatelem může být MŠMT, obec či svazek obcí, kraj nebo jiný rezort státní správy. Neveřejnými zřizovateli škol jsou církev či privátní sektor. Vysoké školy se dle zřizovatele dělí na školy veřejné, soukromé a státní.

Tab. 24-1 a 24-2 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání slouží k přípravě dětí pro vstup do povinné školní docházky. Pro děti, které dosáhnou do konce srpna pěti let, je předškolní vzdělávání od 1. září daného roku povinné, a to až do vstupu do první třídy základní školy, s výjimkou dětí s hlubokým mentálním postižením. Kromě mateřských škol zajišťují předškolní vzdělávání přípravné třídy základní školy a přípravný stupeň základní školy speciální, obojí zřizované při základních školách. Přípravné třídy umožňují především vyrovnat vývoj těch dětí, které mají z jakéhokoli důvodu udělený odklad povinné školní docházky. Přípravný stupeň základní školy speciální umožňuje nezbytnou přípravu na základní vzdělávání dětem se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, se souběžným postižením více vadami nebo s autismem. O zařazení do přípravných tříd základní školy a do přípravného stupně základní školy speciální rozhoduje ředitel školy na žádost zákonného zástupce a na základě písemného doporučení školského poradenského zařízení.

Tab. 24-3 a 24-4 Základní vzdělávání

Základní vzdělávání je součástí povinné školní docházky. Povinnou školní docházku zahajují podle zákona děti ve věku šesti let, v případě dětí s odkladem povinné školní docházky nejpozději ve věku osmi let. Povinná školní docházka trvá devět let, pět let na prvním stupni a čtyři roky na druhém stupni základních škol. Základní vzdělávání pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří se vzdělávají ve třídách nebo školách s upraveným vzdělávacím programem, případně ve školách speciálních může s předchozím souhlasem MŠMT trvat deset ročníků; první stupeň je tvořen prvním až šestým ročníkem a druhý stupeň sedmým až desátým ročníkem.

Žáci mohou základní školu opustit dříve a povinnou školní docházku dokončit v nižších ročnících víceletých gymnázií a v osmiletém oboru tanec na konzervatořích.

Tab. 24-5 až 24-11 Středoškolské vzdělávání

Středoškolské vzdělávání zahrnuje několik různých druhů vzdělávání nabízeného ve středních školách.

Střední vzdělávání označuje (v denní formě) dvouleté vzdělávací programy ukončené závěrečnou zkouškou (bez získání výučního listu či maturitního vysvědčení).

Střední vzdělávání s výučním listem označuje (v denní formě) dvouleté nebo tříleté vzdělávací programy, jejichž úspěšným ukončením absolvent získává výuční list.

Střední vzdělávání s maturitní zkouškou označuje maturitní obory, ve kterých absolvent získává maturitní vysvědčení. Toto vzdělávání je realizováno ve dvou variantách:

- **všeobecné**, které má neprofesní charakter vzdělávání a je určeno pro přípravu na další studium. Jedná se o obory gymnázií. V současné době mají obory gymnázií dvojí podobu – čtyřletou, do které odcházejí absolventi základních škol po úspěšném dokončení 9. ročníku, a víceletou (osmiletou a šestiletou) pro žáky z nižších ročníků základních škol (z 5., resp. 7. ročníku);
- **odborné**, které má profesní charakter vzdělávání, je v délce čtyř let a ukončené maturitní zkouškou.

Nástavbové studium trvá v denní formě dva roky a je zakončené maturitní zkouškou. Je určeno pro uchazeče, kteří získali střední vzdělání s výučním listem v délce tří let denní formy vzdělávání v oboru příbuzném tomu, v jakém chtějí složit maturitní zkoušku.

Do středoškolského vzdělávání dále řadíme také **zkrácené studium pro získání středního vzdělání s výučním listem**. Toto studium, které v denní formě trvá jeden až dva roky, je určeno pro uchazeče, kteří získali střední vzdělání s maturitní zkouškou nebo střední vzdělání s výučním listem v jiném oboru vzdělání. Dále pak **zkrácené studium pro získání středního vzdělání s maturitní zkouškou**, které v denní formě trvá taktéž jeden až dva roky a je určené uchazečům, kteří získali střední vzdělání s maturitní zkouškou v jiném oboru.

Všechny druhy vzdělávání mohou probíhat jak v denní formě, tak v ostatních formách vzdělávání (večerní, dálkové, distanční a kombinované).

Střední vzdělání s maturitní zkouškou lze v České republice získat též v **konzervatořích**, a sice nejdříve po čtyřech letech v denní formě šestiletého vzdělávacího programu (určeného pro absolventy základních škol), nebo po osmi letech v denní formě vzdělávání v osmiletém vzdělávacím programu v oboru tanec (v prvních čtyřech ročnících žáci plní povinnou školní docházku). Závěrečným vykonáním absolutoria v konzervatoři žák získává vyšší odborné vzdělání na konzervatoři a je mu přiznán titul diplomovaný specialista (DiS.).

Tab. 24-12 Vyšší odborné školy

Vyšší odborné školy nabízejí absolventům středního vzdělávání s maturitní zkouškou denní formu vzdělávání ve tříletých oborech (u zdravotnických oborů včetně odborné praxe až triapůlletých) a dálkovou formu vzdělávání v délce až čtyři roky. Vzdělávání je zakončeno absolutoriem a absolventům je přiznáván titul diplomovaný specialista (DiS.).

Tab. 24-13 a 24-14 Učitelé a průměrná hrubá měsíční mzda učitelů v regionálním školství

V tabulkách **24-13** a **24-14** jsou zaznamenány průměrné počty učitelů mateřských až vyšších odborných škol a jejich měsíční mzdy bez ostatních osobních nákladů (OON) a ostatních plateb za provedenou práci (OPPP). Data jsou uvedena za kalendářní roky.

Mezi učitele jsou zahrnuti i ředitelé, zástupci ředitelů a výchovní poradci.

Tab. 24-15 Veřejné výdaje na školství

Údaje o veřejných výdajích na školství jsou převzaty z ročenky MŠMT. Jejich zdrojem je specializovaný informační portál Ministerstva financí MONITOR (viz monitor.statnipokladna.cz) sdružující informace ze systému Státní pokladny (IISSP – Integrovaný informační systém státní pokladny) a Centrálního systému účetních informací státu (CSÚIS). Data jsou vykazována za kalendářní roky a jedná se o celkové výdaje na vzdělávání a školské služby – Oddíl 31 a 32 odvětvového třídění rozpočtové skladby po konsolidaci na úrovni územních rozpočtů a státního rozpočtu v běžných cenách.

Ukazatel **stravování žáků** zahrnuje výdaje na stravování žáků mateřských, základních, středních a vyšších odborných škol.

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou určena zpravidla dětem a mládeži ve věku 3–18 let, kterým umožňují ochranu před nepříznivým působením nefunkčního rodinného nebo jiného sociálně nepříznivého prostředí. Zahrnují diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

Výdaje na **vysoké školy** zahrnují všechny služby, vč. provozu kolejí, menz a výdajů na výzkum a vývoj.

Do výdajů na **státní správu** jsou zahrnuty výdaje na MŠMT, Českou školní inspekci a další organizační složky státu.

Ostatní výdaje zahrnují výdaje na peněžní a statistické služby, domy dětí a mládeže, zařízení výchovného poradenství, tělovýchovu a sport, kulturu, zdravotnictví, ochranu životního prostředí a ekologii apod.

Tab. 24-16 až 24-18 a 24-21 Vysoké školy

Vysoké školy nabízejí možnosti studia v bakalářských, navazujících magisterských, magisterských a doktorských studijních programech. V tabulkách jsou magisterský a navazující magisterský studijní program označovány souhrnně jako magisterský program.

Studium může mít jak formu prezenčního studia, tak formu studia distančního nebo kombinovaného.

Soustavu vysokých škol tvoří **veřejné** vysoké školy (univerzitního a neuniverzitního typu), dále vysoké školy **soukromé** a vysoké školy **státní** (v současnosti Policejní akademie ČR v Praze a Univerzita obrany, zřízené Ministerstvem vnitra a Ministerstvem obrany).

Tab. 24-19 a 24-20 Vysoké školy – akademičtí pracovníci a průměrná hrubá měsíční mzda akademických pracovníků

Jedná se o pracovníky vysoké školy, kteří jsou vnitřním předpisem vysoké školy zařazeni mezi akademické pracovníky. Zároveň platí, že se v rámci svého úvazku věnují pedagogické nebo vědecké činnosti; není možné mezi akademické pracovníky zařadit vědecké pracovníky, kteří na vysoké škole pouze vědecky pracují a vůbec nevyučují.

Tabulka **24-20** uvádí průměrné měsíční mzdy bez ostatních osobních nákladů (OON) a ostatních plateb za provedenou práci (OPPP). Data jsou vykazována za kalendářní roky.

Tab. 24-22 Obyvatelstvo ve věku 25 let a více podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Obyvatelstvo České republiky ve věku 25 let a více a dílčí skupina obyvatel ve věku 25–34 let jsou v této tabulce rozděleny dle nejvyššího dosaženého vzdělání do čtyř kategorií: základní vzdělání a bez vzdělání (viz vysvětlivky k tabulkám **24-3** a **24-4**), střední bez maturity, střední s maturitou (viz vysvětlivky k tabulkám **24-5** až **24-11**) a vyšší odborné a vysokoškolské (viz vysvětlivky k tabulkám **24-11**, **24-12** a **24-16** až **24-18**).

Tab. 24-23 až 24-25 Vzdělávání dospělých

Tabulky uvádějí podíl osob ve věku 18–69 let, které se v 12 měsících předcházejících datu dotazování účastnily (ať už v práci či ve volném čase) formálního či neformálního vzdělávání. Klíčové není úspěšné ukončení studia.

Formální vzdělávání je vzdělávání ve formálních vzdělávacích institucích – školách a univerzitách. Je upraveno právními předpisy a zahrnuje navazující stupně vzdělávání (základní, střední a terciární), jejichž dosažení je potvrzováno příslušným osvědčením (vysvědčení, výuční list, maturitní vysvědčení, diplom apod.), které je uznáváno relevantními národními autoritami a opravňuje k nastoupení k vyššímu stupni vzdělávání. V nejobecnější rovině se jedná o klasické vzdělávání na základních, středních, vyšších odborných a vysokých školách.

Neformální vzdělávání zahrnuje organizované a institucionalizované vzdělávání pod vedením vzdělávací autority (např. odborného lektora), které probíhá vedle formálního vzdělávání. Jedná se o různé pracovní i soukromě orientované kurzy, školení, semináře, workshopy, soukromé lekce apod. Cílem je získání znalostí, dovedností a kompetencí, je tedy záměrné. Nicméně nevede k završení určitého stupně vzdělání a získání standardního formalizovaného osvědčení (vysvědčení, výučního listu, vysokoškolského diplomu apod.). Uskutečňuje se mimo formální vzdělávací systém.

Ekonomická aktivita je určena na základě vlastního zařazení respondenta dle jeho převažující ekonomické aktivity. Kategorie **ženy v domácnosti** zahrnuje ženy (popř. muže) na rodičovské dovolené, ženy na mateřské dovolené a ženy (popř. muže) v domácnosti. Muži v domácnosti se ve výběrovém vzorku významně nevyskytovali.

Nejvyšší dosažené vzdělání je publikováno za věkovou skupinu 25–69 let. Mezi osobami ve věku 18–24 let je vysoký podíl osob, jejichž vzdělanostní dráhy nebyly v době šetření ukončeny. Jejich nejvyšší dosažené vzdělání je tedy podmíněno spíše věkem než vzdělanostními aspiracemi. Posun spodní věkové hranice tedy lépe ukazuje vliv vzdělání na sledované ukazatele.

Příjmové kvintily rozdělují domácnosti do pěti kategorií podle jejich čistého příjmu přepočítaného na jednoho člena domácnosti. První (nejnižší) kvintil představuje 20 % nejchudších domácností. Pátý (nejvyšší) kvintil představuje 20 % nejbohatších domácností.

Znalost cizích jazyků – jedná se o respondenty deklarovanou znalost alespoň na základní úrovni, tj. použít několik základních frází, resp. rozumět jim.

Další informace o Šetření o vzdělávání dospělých AES (*Adult Education Survey*) a výstupy z něj jsou k dispozici na webových stránkách ČSÚ.

* * *

Podrobnější informace z oblasti vzdělávání lze získat na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy:

– www.msmt.cz/

Další údaje jsou dostupné na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

– www.czso.cz/csu/czso/1-vzdelavani

nebo dalších institucí:

– www.mvcr.cz/ – Ministerstvo vnitra

– www.army.cz/ – Ministerstvo obrany

Převodní tabulka českého vzdělávacího systému na mezinárodní klasifikaci vzdělání ISCED 2011

Pramen: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Úroveň ISCED 2011	Název úrovně ISCED 2011	Odpovídající vzdělávací programy českého vzdělávacího systému (případně druh a typ školy, které programy poskytují)
ISCED 0	Vzdělávání v raném dětství	– mateřská škola (včetně speciální); – přípravný stupeň základní školy speciální a přípravné třídy základní školy
ISCED 1	Primární vzdělávání	– 1. stupeň základní školy, 1. stupeň základní školy speciální
ISCED 2	Nižší sekundární vzdělávání	– 2. stupeň základní školy, 2. stupeň základní školy speciální; – 1. a 2. ročník šestiletého gymnázia, 1. až 4. ročník osmiletého gymnázia, 1. až 4. ročník osmileté konzervatoře; – praktická škola; – kurzy pro získání základů vzdělání, kurzy pro získání základního vzdělání
ISCED 3	Vyšší sekundární vzdělávání	– čtyřleté obory gymnázií a lyceí; – 3. až 6. ročník oborů gymnázií šestiletých, 5. až 8. ročník oborů gymnázií osmiletých; – obory středního vzdělání, středního vzdělání s výučním listem a středního vzdělání s maturitní zkouškou; – 5. a 6. ročník osmileté konzervatoře, 1. až 4. ročník šestileté konzervatoře; – nástavbové studium, zkrácené studium s maturitní zkouškou, zkrácené studium s výučním listem; – studium jednotlivých předmětů či ucelených částí učiva na střední škole (má-li osoba status žáka)
ISCED 4	Postsekundární neterciární vzdělávání	– pomaturitní kurzy, jednoleté kurzy jazyků s denní výukou; – rekvalifikační kurzy akreditované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy; – kurzy, které vysoké školy organizují pro absolventy středních škol
ISCED 5	Krátký cyklus terciárního vzdělávání	– 7. a 8. ročník osmileté konzervatoře, 5. a 6. ročník šestileté konzervatoře
ISCED 6	Bakalářská nebo jí odpovídající úroveň	– vyšší odborná škola; – bakalářské studium na vysokých školách; – další vzdělávání na vysokých školách pro absolventy vyšších odborných škol a bakalářských studijních programů (rozšiřující, nesměřující k udělení titulu)
ISCED 7	Magisterská nebo jí odpovídající úroveň	– magisterské a navazující magisterské studium na vysokých školách; – další vzdělávání na vysokých školách pro absolventy magisterských a magisterských navazujících studijních programů (rozšiřující, nesměřující k udělení titulu)
ISCED 8	Doktorská nebo jí odpovídající úroveň	– doktorské studijní programy

Podrobnější informace naleznete na: www.czso.cz/csu/czso/klasifikace_vzdelani_cz_isced_2011